

УДК 37.015.31:159.95 (045)

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-213-266-271

ДОВГА Тетяна Яківна –

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри дошкільної та початкової освіти
Центральноукраїнського державного
університету імені Володимира Винниченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4219-0194>
e-mail: t_dovga@ukr.net

ПРЕВЕНТИВНО-ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ІНТЕГРОВАНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА: АСПЕКТИ ПРАКТИЧНОГО ВТІЛЕННЯ

У статті актуалізовано проблему превентивного виховання на сучасному етапі модернізації усіх ланок вітчизняної освіти. Теоретичну основу даної статті складають поняття: освітній процес, освітній простір, освітнє середовище; інтегроване освітнє середовище. Зміст статті розкривають базові терміни: превенція, превентивне виховання, завдання превентивного виховання, превентивна виховна діяльність, превентивне виховне середовище, превентивно-виховний потенціал.

Основну ідею статті виражено думкою, що інтегрований характер освітнього середовища підвищує ефективність реалізації завдань превентивного виховання. Інтегроване освітнє середовище в контексті дослідження представлено як об'єднання освітніх середовищ окремих закладів освіти з метою превентивного виховання дітей і підлітків. Наслідком такого об'єднання є створення превентивного виховного середовища, яке володіє превентивно-виховним потенціалом. Відзначено, що сучасні освітні середовища закладів дошкільної, початкової та позашкільної освіти виконують виховну, розвивальну та превентивну функції.

Запропоновано авторські тлумачення та опис окремих педагогічних явищ, що розширюють зміст досліджуваної проблеми. Освітнє середовище закладу дошкільної освіти є частиною освітньо-розвивального простору, в якому беруть активну участь педагоги, діти та їхні батьки, відбувається розвиток та виховання дітей дошкільного віку. В освітньому середовищі початкової школи відбувається навчання та розвиток, виховання та соціалізація молодших школярів. Заклади позашкільної освіти здійснюють виховання дітей та підлітків з урахуванням специфіки організації групових та індивідуальних занять та творчої спрямованості освітнього процесу.

Головним осередком превентивної виховної діяльності з молодшими школярами та підлітками є заклад загальної середньої освіти. Заклади дошкільної та позашкільної освіти також володіють превентивно-виховним потенціалом та успішно виконують превентивну функцію – своєчасне попередження та усунення відхилень у поведінці дітей і підлітків.

Ключові слова: освітній простір, освітнє середовище, превентивне виховання, превентивна виховна діяльність, інтегроване освітнє середовище, превентивне виховне середовище, превентивно-виховний потенціал.

DOVGA Tetiana Yakivna –

Doctor of Pedagogy, Professor,
Professor of the Department of Preschool and Primary Education
of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4219-0194>
e-mail: t_dovga@ukr.net

PREVENTIVE AND EDUCATIONAL POTENTIAL INTEGRATED EDUCATIONAL ENVIRONMENT: ASPECTS OF PRACTICAL IMPLEMENTATION

The article updates the problem of preventive education at the current stage of modernization of all branches of national education. The theoretical basis of this article consists of the following concepts: educational process, educational space, educational environment; integrated educational environment. The basic terms reveal the content of the article: prevention, preventive education, tasks of preventive education, preventive educational activity, preventive educational environment, preventive educational potential.

The main idea of the article is expressed by the opinion that the integrated nature of the educational environment increases the effectiveness of the implementation of the tasks of preventive education. The integrated educational environment in the context of the study is presented as a combination of educational environments of individual educational institutions for the purpose of preventive education of children and adolescents. The result of such an association is the creation of a preventive educational environment that has preventive and educational potential. It was noted that modern educational environments of preschool, primary and extra-curricular education institutions perform educational, developmental and preventive functions.

The author's interpretation and description of certain pedagogical phenomena that expand the content of the researched problem are offered. The educational environment of a preschool education institution is part of the educational and developmental space in which teachers, children and their parents actively participate, the development and upbringing of preschool children takes place. In the educational environment of the elementary school, learning and development, upbringing and socialization of younger students take place. Out-of-school education institutions educate children and adolescents taking into account the specifics of the organization of group and individual classes and the creative direction of the educational process.

The main focus of preventive educational activities with younger schoolchildren and teenagers is the institution of general secondary education. Preschool and out-of-school education institutions also have preventive and educational potential and successfully perform a preventive function – timely prevention and elimination of deviations in the behavior of children and adolescents.

Key words: educational space, educational environment, preventive education, preventive educational activity, integrated educational environment, preventive educational environment, preventive educational potential.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. В Концепції превентивного виховання дітей і молоді в системі освіти України зазначено, що превентивне виховання має бути цілеспрямованою системою заходів економічного, правового, психолого-педагогічного, соціально-медичного, освітнього, інформаційно-освітнього та організаційного характеру, спрямованих на формування позитивних соціальних установок, запобігання вживанню наркотичних речовин, відвернення суїцидів та формування навичок безпечних статевих стосунків. Воно є пріоритетним напрямом діяльності держави, всіх виховних інституцій і здійснюється в інтересах особистості та суспільства.

Превентивна робота проводиться з усіма дітьми, починаючи від дошкільного періоду, з метою попередження відхилень у поведінці, особливо з тими, хто перебуває у несприятливих умовах виховання, характеризується негативною поведінкою, а також з тими, хто став на шлях асоціальної і протиправної поведінки. Превентивність має бути складовою будь-якої соціально-педагогічної дії, оскільки превентивний процес суттєво посилює позитивний потенціал суб'єктів взаємодії [7].

Зокрема, серед вихованців позашкільних закладів є діти, які не мають удома нормальних умов для розвитку, яким не приділяють належної уваги батьки. Підтримати таких дітей, дати їм не лише освіту, а й виховання – важлива соціальна функція позашкільної установи. У цьому контексті доцільно говорити про попередження негативних соціальних явищ, одним із важливих чинників виникнення яких є неналежна увага до виховання дітей та молоді [12, с. 46].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вітчизняні розробники проблеми превентивного виховання (В. Денисюк, О. Єжова, В. Кириченко, Л. Кондрашова, О. Мельникова, Т. Надім'янова, В. Оржеховська, О. Пилипенко, В. Приходько, Т. Федорченко та ін.) стверджують, що превентивна виховна діяльність у закладах загальної середньої освіти передбачає партнерську взаємодію з батьками, працівниками інших закладів освіти, представниками громадських організацій, а також координацію їхніх зусиль у справі профілактики та подолання відхилень у поведінці дітей і підлітків.

Проблемою формування превентивного виховного середовища займалися вітчизняні науковці О. Єжова, С. Кириленко, В. Кириченко, В. Муромець, В. Нечерда, В. Оржеховська, Т. Тарасова, Т. Федорченко, А. Шиделко. На важливості превентивної виховної діяльності в закладах дошкільної освіти наголошується в дослідженнях Л. Іщенко, К. Крутій, І. Мельник, О. Мельникової, О. Писарчук, І. Резніченко, О. Федун та ін. Шляхи реалізації завдань превентивного виховання в середовищі закладів загальної середньої освіти розкриваються в роботах О. Боровець, Л. Гуцуляк, Н. Кічук, К. Кондрашової, М. Кудли, В. Оржеховська, Т. Федорченко. Про превентивну роль закладів позашкільної освіти у вихованні дітей і підлітків йдеться в працях О. Биковської, В. Вербицького, Л. Ковбасенко,

О. Литовченко, В. Мачуського, І. Мосякової, Р. Науменко, Г. Пустовіта, Т. Сущенко.

Мета статті – висвітлення потенційних можливостей інтегрованого освітнього середовища закладів дошкільної, шкільної та позашкільної освіти в реалізації завдань превентивного виховання дітей і підлітків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «превенція» (з лат. *praeventio* – застерігаю) трактується як: попередження, застереження, запобігання; дії з метою профілактики, пом'якшення, полегшення, корегування тих умов, що призводять до фізичних або емоційних порушень, виникнення соціально-етичних проблем

Так, О. Мельникова стверджує, що превенція в змісті дошкільної освіти включає в себе попередження, запобігання, усунення деструктивних факторів у поведінці дитини; гуманізацію та гармонізацію відносин дошкільного педагога і дітей; виховання вольових якостей, що забезпечують стійкість дітей до можливості прояву відхилень у поведінці у закладі дошкільної освіти, вдома, на вулиці тощо. Превенції властиве випередження вчинення дітьми негативних вчинків, асоціальної поведінки, а також надання педагогічної допомоги, педагогічної підтримки у важких ситуаціях. Превенція дозволяє дошкільному педагогу захистити вихованців від негативних впливів навколишнього середовища, попередити відхилення, допомогти дитині у вирішенні її життєвих проблем [10, с. 28].

Своєчасна превенція негативних дій і вчинків не дозволяє призвести до ускладнень у навчанні, поведінці та, загалом, у життєдіяльності дітей. Випереджаючи дії педагога можливі завдяки оволодінню ним повною мірою інформацією щодо соціальної ситуації розвитку особистості дитини, її індивідуальних особливостей, що можуть спричинити порушення встановлених норм і правил. Більшість негативних вчинків дітей можна попередити, адже психологічно більш ефективно впливають на формування особистісних якостей дітей не покарання, а заохочення та позитивний приклад дорослих. Тому превенція є своєчасною допомогою дитині у вирішенні її життєвих проблем, педагогічною підтримкою у розвитку її індивідуальності [5, с. 77].

Поняття «превентивне виховання» (від франц. *preventif* з лат. *praevenio* – випереджаю, запобігаю) розглядається як діяльність, спрямована на запобігання й подолання відхилень у поведінці осіб, попередження вчинків асоціального та аморального характеру. «Превентивне виховання – комплексний виховний вплив соціальних інституцій на особистість, спрямований на забезпечення сприятливих умов для розвитку, саморозвитку і самореалізації її внутрішнього потенціалу; збереження, підтримку та захист благополуччя дитини разом з профілактикою девіантності, викорінення джерел стресу в самій дитині та в її найближчому соціальному оточенні» [8, с. 42-43].

В сучасних наукових дослідженнях мають місце визначення поняття превентивного виховання, які стосуються вікових категорій об'єктів виховного впливу: дітей дошкільного та

молодшого шкільного віку, підлітків, учнівської та студентської молоді тощо та освітніх закладів, у яких воно реалізується. Наведемо деякі з них.

Превентивне виховання старших дошкільників – один із напрямів системи національного виховання, що вимагає об'єднання зусиль різних освітньо-виховних інституцій (родини, дошкільного закладу, дитячих громадських організацій, гуртків), здоров'яохоронних закладів, спрямованих на попередження та корекцію негативних проявів поведінки дитини, збереження та зміцнення здоров'я, допомогу в подоланні життєвих труднощів, створення повноцінних умов для фізичного, психічного, соціального та духовного розвитку й саморозвитку [10, с. 28].

Превентивне виховання молодших школярів – це комплексний цілеспрямований вплив учителя на особистість молодшого школяра в процесі виховної діяльності, спрямованої на фізичний, психічний, духовний, соціальний розвиток учня, вироблення в нього імунітету до негативних впливів соціального середовища, профілактику і корекцію асоціальних проявів у поведінці молодших школярів, на їх допомогу і захист [11, с. 203].

Превентивне виховання дітей і підлітків у позашкільному навчальному закладі передбачає увагу до таких питань виховного плану, які в майбутньому повинні запобігти дитині долучитися до групи ризику. Це, передусім, формування соціальних знань і умінь, безконфліктної та конструктивної взаємодії, встановлення партнерських взаємовідносин, побудови діалогу; формування моральних якостей, соціальних почуттів; створення умов для творчої самореалізації та самовдосконалення [12, с. 46].

Превентивне виховання підлітків у системі професійно-технічної освіти – це комплексний цілеспрямований вплив на особистість у процесі її динамічної взаємодії із соціальними інституціями, спрямований на фізичний, психологічний, духовний розвиток, а також на розвиток почуття соціальної відповідальності підлітків за свою поведінку, що сприяє глибокому усвідомленню не лише своїх прав, а й обов'язків. Превентивне виховання має: сприяти формуванню моральних почуттів, які регулювали б поведінку в учнів (почуття законності обраної мети, правомірності шляхів і засобів їхньої реалізації, відповідальності), виробленню в них «імунітету» до негативних впливів соціального оточення; здійснювати профілактику, корекцію негативних проявів у поведінці молоді; спрямовуватися на допомогу і захист [15, с. 81].

Превентивне виховання, як і всі інші види виховання, здійснюється в рамках освітнього середовища, яке є частиною освітнього простору.

А. Цимбалару пропонує таке тлумачення поняття освітнього простору: «педагогічна реальність, яка концентрує в собі сутнісні ознаки простору, виступає як можливість і наявність формування особистісного простору суб'єкта освітнього процесу. Він демонструє багатовимірність можливих проявів освітньої діяльності людини та постає результатом

організації взаємодії особистості з об'єктами середовища» [14, с. 44–45].

Дослідники зазначають, що поняття освітнього простору корелює з поняттям освітнього середовища. В науковій літературі знаходимо цьому чимало підтверджень, зокрема, це варіативні тлумачення базового поняття «освітнє середовище»: «соціально-освітнє середовище» «освітньо-виховне середовище», «освітньо-розвивальне середовище» тощо.

О. Боровець систематизувала дефініції освітнього середовища, наведені в сучасних наукових дослідженнях. Його розглядають:

– як спеціально створене предметне й соціокультурне оточення учня, яке включає різні види умов і засобів здобуття освіти, способи забезпечення продуктивної діяльності;

– як складну систему, що поєднує інтелектуальні, культурні, методичні, організаційні, технічні ресурси, і становить сукупність матеріальних, просторово-предметних і міжособистісних відносин;

– як сукупність природних, фізичних та соціальних об'єктів та суб'єктів, які впливають на формування учня, на його творчий, професійний та особистісний розвиток, сприяють становленню міжсуб'єктних взаємодій та особистісно орієнтованих комунікацій в освітньому процесі, забезпечують умови комфортної життєдіяльності учня у закладі освіти і поза його межами [3, с. 115–116].

Л. Гуцуляк тлумачить соціально-освітнє середовище як відкриту педагогічну систему, яка тісно пов'язана з зовнішніми чинниками і яка не може функціонувати поза їхніми межами та впливами. Соціально-освітнє середовище виступає як ефективна міжособистісна взаємодія, що сприяє емоційному благополуччю учнів і педагогів, розвитку психологічно здорової особистості, особистісному та професійному зростанню учнів, і довголіттю педагогів, гармонізації їх особистості. В соціально-освітньому середовищі школи більшість учасників мають позитивне до нього ставлення, високі показники індексу задоволеності потреб і захищеності [4, с. 307].

В рамках освітнього (соціально-освітнього) середовища дослідники розглядають навчальне, виховне та розвивальне (навчально-розвивальне).

Виховне середовище – це середовище безпосереднього та опосередкованого впливу на дитину на мікрорівні, сукупність об'єктивних факторів, що утворює умови життєдіяльності особистості, передачі їй суспільно-історичного досвіду людства і національної культури, впливає на формування її фізичних, психічних та соціально-адаптивних можливостей, процес і повноту творчої самореалізації [1, с. 118].

Розвивальне освітнє середовище – це сукупність духовно-матеріальних умов функціонування закладу освіти, що забезпечують розвиток та саморозвиток вільної та активної особистості, реалізацію творчого потенціалу дітей і педагогів. Основною метою створення розвивального освітнього середовища в сучасній початковій школі є надання якісних освітніх послуг

учням на етапі початкового навчання, своєчасне виявлення обдарованості, розвиток їхніх здібностей і саморозвиток [9, с. 97].

Доречно відзначити, що всі без виключення середовища закладів дошкільної, початкової та позашкільної освіти одночасно виконують виховну, розвивальну та превентивну функції.

О. Федун та І. Мельник розуміють освітнє середовище закладу дошкільної освіти як синтез умов, які забезпечують якісний розвиток індивідуальності; як джерело формування системи цінностей і зразків позитивного впливу на особистісний розвиток та зростання дошкільника, гармонізації взаємин між вихователем та вихованцями [13, с. 95].

Більшість дослідників поділяють думку, що предметно-розвивальне середовище закладу дошкільної освіти – це сукупність умов, що забезпечують різнобічний розвиток дітей; система матеріальних об'єктів їхньої діяльності. Створення в дошкільному закладі повноцінного предметно-розвивального середовища та забезпечення відповідної позиції вихователя в організації діяльності дітей є провідним засобом реалізації завдань реформування освіти.

На нашу думку, *освітнє середовище закладу дошкільної освіти – це багатокomпонентне, цілісне інтегративне утворення, що акумулює умови життя, діяльності, розвитку дошкільника, його взаємозв'язки з оточенням. Освітнє середовище ЗДО є частиною освітньо-розвивального простору, в ньому беруть активну участь педагоги, діти та їхні батьки, відбувається доцільно організована взаємодія суб'єктів освітнього процесу.*

Під впливом освітнього середовища початкової школи відбувається навчання та розвиток особистості молодшого школяра, завдяки чому воно набуває статусу розвивального (навчально-розвивального).

Н. Кічук розглядає освітнє середовище початкової школи як навчально-розвивальне (за призначенням) та інтегроване (за змістом). Це забезпечується, з одного боку, інтеграцією чинників, що впливають на формування особистості дитини як школяра та її поведінку (клас, школа, родина, додаткова освіта, дозвілля), а з іншого – сукупності навчально-розвивальних явищ, які утворюють предметно-просторове, психодидактичне та гігієнічне середовище. Дослідниця наполягає на створенні в початковій школі потужного навчально-розвивального середовища, «педагогічна значущість якого має бути усвідомлена на рівні переконань передусім учителем початкових класів...» [9, с. 7].

Ми вважаємо, що *освітнє середовище початкової школи – це частина життєвого та освітнього простору молодшого школяра, регламентована умовами його перебування в закладі освіти. Виявляється сукупністю та взаємодією всіх чинників, що безпосередньо або опосередковано впливають на особистість дитини в освітньому процесі, забезпечують можливості для її виховання, розвитку та соціалізації.*

Академік І. Бех, розглядає позашкільне середовище як значущий сегмент соціального буття

підростаючої особистості, в якому вона вдосконалює набуті навчально-виховні здобутки і засвоює ряд додаткових здібностей та цінностей, необхідних для дорослого життя за умови, якщо практичне позашкільне середовище зазнає певної трансформації з огляду успішного досягнення конкретних виховних цілей, його доцільно класифікувати як позашкільний виховний простір. Під останнім вчений розуміє психолого-педагогічний проєкт, метою якого є духовно-моральне вдосконалення вихованців [2].

Узагальнення наявних наукових джерел з проблеми позашкільної освіти дозволяє вченим тлумачити позашкільне середовище як соціально-виховне середовище, сутність якого розкрито в сукупності умов життєдіяльності особистості, що здійснюють цілеспрямований вплив на її свідомість і поведінку з метою формування певних якостей, переконань, духовно-ціннісних орієнтацій і потреб [12, с. 71].

В нашому розумінні, *середовище закладу позашкільної освіти – цілісна, педагогічно організована система, в рамках якої успішно реалізуються традиційні та інноваційні освітні технології, які систематично впроваджуються в реальну виховну практику. Створюються сприятливі умови для ціннісної педагогічної взаємодії учасників позашкільного освітнього процесу, стимулювання їх до творчого саморозвитку та самореалізації.*

Якщо в освітньому середовищі створені оптимальні умови для попередження та усунення відхилень у поведінці дітей та виконується превентивна функція, то воно набуває статусу превентивного.

Превентивне виховне середовище – це упорядкована цілісна сукупність організаційно-педагогічних умов, взаємодія й інтеграція яких забезпечує соціально-правову підтримку розкриття внутрішнього потенціалу, духовного розвитку і життєздійснення особистості; сприяє виробленню нею ціннісного ставлення до себе, природи і суспільства; нівелює негативні впливи соціуму на дитину [8, с. 43].

Вважаємо, що превентивне виховне середовище має інтегрований характер та об'єднує в собі низку функціонально близьких до нього середовищ. З огляду на це, пропонуємо власне визначення даного соціально-освітнього феномена.

Превентивне виховне середовище – це частина інтегрованого соціально-освітнього простору, виховний осередок, успішне функціонування якого обумовлене злагодженою взаємодією таких чинників: предметно-розвивального середовища закладу дошкільної освіти, навчально-розвивального середовища закладу загальної середньої освіти, культурно-освітнього середовища закладу позашкільної освіти. Інтегроване середовище володіє потенціалом для цілеспрямованої превентивної діяльності, воно є фізично та психологічно безпечним для всіх учасників освітнього процесу (вихованців, педагогів, батьків), завдяки чому успішно реалізується його пріоритетне завдання: попередження та усунення соціальних відхилень у поведінці дітей та підлітків.

Дослідниці Л. Іщенко та О. Мельникова стверджують, що ефективно організований освітньо-виховний процес закладу дошкільної освіти, націлений на формування моральних установок у дошкільників, водночас виступає засобом попередження відхилень у їхній поведінці. Він включає в себе елементи превенції, які є умовою реалізації превентивної педагогічної діяльності, забезпечує формування моральних установок та в цілому формування моральної особистості дитини-дошкільника. Тобто, превентивна педагогічна діяльність спрямована на попередження відхилень у моральному формуванні особистості [5, с. 77].

Головним осередком превентивного виховання молодших школярів та підлітків є заклад загальної середньої освіти, в якому створене превентивне виховне середовище та успішно реалізуються завдання превентивної виховної діяльності. Основним засобом формування превентивного виховного середовища в початковій школі виступають «педагогічні дії з вивчення, добору, моделювання та використання потенціалів середовища життєдіяльності дитини, посилення позитивних та обмеження впливу негативних факторів соціуму. Формуючи превентивне виховне середовище, педагоги мають враховувати життєві потреби особистості та цілі навчального закладу як відкритої соціально-педагогічної системи і об'єднувати зусилля усіх учасників навчально-виховного процесу – педагогів, батьків, учнів, громаду» [8, с. 44].

Заклади позашкільної освіти, зазвичай, мають належні умови для творчої самореалізації та самовдосконалення дітей і підлітків. Також вони володіють потенційними можливостями для реалізації завдань превентивного виховання з урахуванням специфіки організації та змістового наповнення освітнього процесу. Це проведення занять за інтересами, які реалізуються формами гурткової та клубної роботи, індивідуальної та колективної творчості, дитячого та сімейного дозвілля тощо. Під час таких занять у вихованців, встановлюються партнерські взаємини, толерантні стосунки, формуються позитивні моральні якості, виникає відчуття соціального благополуччя та захищеності, що не дозволяє дітям безцільно проводити вільний час та порушувати поведінку.

Висновки та перспективи подальших розвідок наперед. Отже, під інтегрованим освітнім середовищем ми розуміємо об'єднання закладів дошкільної, початкової, позашкільної освіти з метою створення превентивного виховного середовища та успішного втілення в практику його превентивно-виховного потенціалу. Вважаємо, що інтегування превентивних виховних дій на різних етапах отримання освіти посилює дієвість превентивних виховних впливів на дитячу особистість та допомагає ефективно вирішувати завдання превентивного виховання в освітньому процесі. Перспективи подальших розвідок вбачаємо в дослідженні ефективних технологій превентивного виховання в закладах освіти та підготовку майбутніх педагогів до їхнього

впровадження в практику превентивної виховної діяльності.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Алексєнко Т. Ф. Виховне середовище. *Енциклопедія освіти* /Нац. акад. пед. наук. України; [гол. ред. В. Г. Кремень]; 2-ге вид., допов. та перероб. Київ: Юрінком Інтер, 2021. С. 118.
2. Бех І. Д. Виховання особистості [Текст] : [підруч. для студ. вищ. навч. закл.]. К. : Либідь, 2008. 848 с.
3. Боровець О. Освітнє середовище початкової школи: сучасні підходи та вимоги. *Інноватика у вихованні*. 2019. Вип. 9. С. 114–120. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/inuv_2019_9_15.
4. Гуцуляк Л. І. Соціально-освітнє середовище в педагогічному процесі школи. *Молодий вчений*. 2017. № 5. С. 304–308. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_5_73.
5. Іщенко Л., Мельникова О. Роль превентивної педагогічної діяльності у формуванні моральних установок сучасних дошкільників. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*. 2020. Вип. 1(3). Ч. 1. С. 72–81.
6. Кічук Н. В. Створення освітнього середовища молодших школярів – особистісно-професійне призначення педагога сучасної школи. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: педагогіка*. 2016. № 1. С. 6–10.
7. Концепція превентивного виховання дітей і молоді: Затв. Президією АПН України 25.02.98 р. Протокол №1-7/3-21 / Оржеховська В. М., Пилипенко О. І. *Життєтворчий потенціал реабілітаційної педагогіки: Роздуми над пробл.: Збірник / медико-оздоров. соц.-реабілітац. центр для неповнолітніх*. К., 2002. С. 273–278.
8. Концепція формування превентивного виховного середовища загальноосвітнього навчального закладу в умовах нової соціокультурної реальності (Проект) / Оржеховська В. М., Кириченко В. І., Єжова О. О., Федорченко Т. Є. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2013. № 2. С. 41–48.
9. Кудла М. В. Розвивальне освітнє середовище у початковій школі як фактор становлення успішної особистості. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*: зб. наук. пр. / [редкол.: А. В. Сушенко (голов. ред.) та ін.]. Запоріжжя : КПУ, 2020. Вип. 70. Т. 2. С. 95–99.
10. Мельникова О. Превентивне виховання дітей дошкільного віку – педагогічна проблема сучасності. *Педагогічний часопис Волині*. 2017. №4 (7). С. 24–30.
11. Мельничук Л. Б. Роль школи у превентивному вихованні молодших школярів. *Наука і освіта*. 2009. № 10. С. 203–205.
12. Оптимізація виховного потенціалу позашкільного навчального закладу: колективна монографія / [Вербийський В. В., Литовченко О. В., Ковбасенко Л. І. та ін.]; за ред. О. В. Литовченко. К. : Педагогічна думка, 2012. 192 с.
13. Федун, О. & Мельник, І. Сутнісна характеристика освітнього середовища в контексті дошкільної освіти. *Молодий вчений*. 2020. 11(87). С. 93–97. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-11-87-21>
14. Цимбалару А. Д. Освітній простір: сутність, структура і механізми створення. *Український педагогічний журнал*. 2016. № 1. С. 41–50. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrpj_2016_1_7.
15. Шиделко А. Науково-методичні основи превентивної діяльності психологічної служби ПТНЗ. *Психолого-педагогічні засади діяльності педагога сучасної професійної школи: навч.-метод. посіб./* Дегтярьова Г. С., Козяр М. М., Руденко Л. А., Шиделко А. В.; за ред. Руденко Л. А. К.: Педагогічна думка, 2013. С. 74–107.

REFERENCES

1. Alyeksyeyenko, T. F. (2021). Vykhovne seredovyshche. *Entsyklopediya osvity* /Nats. akad. ped. nauk. Ukrayiny; [Educational environment. Encyclopedia of Education / Nat. Acad. ped. of science of Ukraine]. [hol. red. V. H. Kremen']. 2-he vyd., dopov. ta pererob. Kyuyiv: Yurinkom Inter. S. 118. [in Ukrainian]

2. Bekh, I. D. (2008). Vykhovannya osobystosti [Personality education] [Tekst] : [pidruch. dlya stud. vyshch. navch. zakl.]. K. : Lybid', 2008. 848 s. [in Ukrainian].
3. Borovets', O. (2019). Osvitnye seredovyshe pochatkovoyi shkoly: suchasni pidkhody ta vymohy. Educational environment of primary school: modern approaches and requirements. *Innovatyka u vykhovanni*. Vyp. 9. S. 114–120. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/inuv_2019_9_15. [in Ukrainian]
4. Hutsulyak, L. I. (2017). Sotsial'no-osvitnye seredovyshe v pedahohichnomu protsesi shkoly. [Social and educational environment in the pedagogical process of the school]. *Molodyy vchenyy*. № 5. S. 304–308. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_5_73.
5. Ishchenko, L., Mel'nykova, O. (2020). Rol' preventyvnoyi pedahohichnoyi diyal'nosti u formuvanni moral'nykh ustanovok suchasnykh doshkil'nykiv. [The role of preventive pedagogical activity in the formation of moral attitudes of modern preschoolers. *Psykholoho-pedahohichni problemy suchasnoyi shkoly*]. Vyp. 1(3). Ch. 1. S. 72–81. [in Ukrainian]
6. Kichuk N. V. (2016). Stvorennya osvith'oho seredovyshecha molodshykh shkoliariv – osobystisno-profesiyne pryznachennya pedahoha suchasnoyi shkoly. [Creating an educational environment for younger schoolchildren is the personal and professional purpose of a modern school teacher]. *Naukovi zapysky Ternopil's'koho natsional'noho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatyuka. Seriya: pedahohika*. № 1. S. 6–10. [in Ukrainian]
7. Kontseptsiya preventyvnoho vykhovannya ditey i molodi [The concept of preventive education of children and youth]: Zatv. Prezydiyeyu APN Ukrainy 25.02.98 r. Protokol №1-7/3-21 / Orzhekhov's'ka V. M., Pylypenko O. I. Zhyttytvorchy potentsial reabilitatsiyanoi pedahohiky: Rozdumy nad probl.: Zbirnyk / medyko-ozdorov. sots.-reabilitats. tsentr dlya nepovnoletnikh. S. 273–278. [in Ukrainian]
8. Kontseptsiya formuvannya preventyvnoho vykhovnoho seredovyshecha zahal'noosvitn'oho navchal'noho zakladu v umovakh novoyi sotsiokul'turnoyi real'nosti (Proyekt) [The concept of forming a preventive educational environment of a general educational institution in the conditions of a new socio-cultural reality (Project)]. (2013). / Orzhekhov's'ka V. M., Kyrychenko V. I., Yezhova O. O., Fedorchenko T. Ye. *Naukovi zapysky NDU im. M. Hoholya. Psykholoho-pedahohichni nauky*. № 2. S. 41–48. [in Ukrainian]
9. Kudla, M. V. (2020). Rozvyval'ne osvitnye seredovyshe u pochatkoviyi shkoli yak faktor stanovlennya uspishnoyi osobystosti. [Developmental educational environment in primary school as a factor in the formation of a successful personality]. *Pedahohika formuvannya tvorchoyi osobystosti u vyshchii i zahal'noosvitniy shkolakh: zb. nauk. pr. / [redkol.: A. V. Sushchenko (holov. red.) ta in.]*. Zaporizhzhya : KPU. Vyp. 70. T. 2. S. 95–99. [in Ukrainian]
10. Mel'nykova, O. (2017). Preventyvne vykhovannya ditey doshkil'noho viku – pedahohichna problema suchasnosti. [Preventive education of preschool children is a modern pedagogical problem]. *Pedahohichnyy chasopys Volyni*. №4 (7). S. 24–30. [in Ukrainian]
11. Mel'nychuk, L. B. (2009). Rol' shkoly u preventyvnomu vykhovanni molodshykh shkoliariv. [The role of the school in preventive education of younger schoolchildren]. *Nauka i osvita*. № 10. S. 203–205. [in Ukrainian]
12. Optymizatsiya vykhovnoho potentsialu pozashkil'noho navchal'noho zakladu [Optimizing the educational potential of an extracurricular educational institution: a collective monograph]. (2012). kolektivna monohrafiya / [Verbyts'kyi V. V., Lytovchenko O. V., Kovbasenko L. I. ta in.]; za red. O. V. Lytovchenko. K. : Pedahohichna dumka. 192 s. [in Ukrainian]
13. Fedun, O. & Mel'nyk, I. (2020). Sutnisna kharakterystyka osvith'oho seredovyshecha v konteksti doshkil'noyi osvity. [Essential characteristics of the educational environment in the context of preschool education]. *Molodyy vchenyy*. 11(87). S. 93–97. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-11-87-21> [in Ukrainian]
14. Tymbalaru, A. D. (2016). Osvitniy prostir: sutnist', struktura i mekhanizmy stvorennya. [Educational space: essence, structure and mechanisms of creation]. *Ukrayins'kyy pedahohichnyy zhurnal*. № 1. S. 41–50. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrpj_2016_1_7. [in Ukrainian]
15. Shydelko, A. (2013). Naukovo-metodychni osnovy preventyvnoyi diyal'nosti psykholohichnoyi sluzhby PTNZ. [Scientific and methodological bases of preventive activity of the psychological service of PTNS]. *Psykholoho-pedahohichni zasady diyal'nosti pedahoha suchasnoyi profesiyanoi shkoly: navch.-metod. posib./ Dehtyar'ova H. S., Kozyar, M. M., Rudenko, L. A., Shydelko, A. V.; za red. Rudenko, L. A. K.: Pedahohichna dumka*. S. 74–107. [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ДОВГА Тетяна Яківна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри дошкільної та початкової освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: модернізація освіти; професійна підготовка майбутнього педагога; імідж сучасного педагога; імідж-дизайн освітнього середовища.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

DOVGA Tetiana Yakivna – Doctor of Pedagogy, Professor, Professor of the Department of Preschool and Primary Education of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University.

Scientific interests: modernization of education; professional training of the future teacher; the image of a modern teacher; image design of the educational environment.

Стаття надійшла до редакції 02.02.2024 р.

УДК 378.147

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-213-271-275

ДУДКА Тетяна Юріївна –

доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки та психології професійної освіти Національного авіаційного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4216-1083>
e-mail: kiev.professor@gmail.com

ЧУМАК Микола Євгенійович –

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри інформаційних технологій і програмування Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9956-9429>
e-mail: chumak.m.e@gmail.com